

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

"ปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นใดในโลก ล้วนแล้วแต่ได้รับการหล่อหลอมทั้งจากภาษาท้องถิ่นของตน และภาษาของสังคมหรือภาษาที่ยอมรับกันว่าเป็นมาตรฐาน แล้วสร้างภาษาของตนขึ้นมาใหม่เพื่อยึดไว้สื่อสารในยุคนั้น ซึ่งแม้จะสืบอยู่บนพื้นฐานภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมก็ตาม แต่ภาษาที่ใช้ก็ย่อมคลายจากลักษณะของเดิมไปที่ละน้อยตามกาลเวลาและอิทธิพลของกระแสอารยธรรมแห่งโลกภายนอกที่เข้ามากระทบนั้น" (อุคม รุ่งเรืองศรี, 2534)

ภาษาคำเมืองซึ่งเป็นภาษาถิ่นของจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย ก็ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ได้ เมธ รัตนประสิทธิ์ (2508) และ มณี พยอมยงค์ (2523) ได้เล็งเห็นว่า ความเข้มของการใช้คำเมืองนั้น นับวันก็จะลดน้อยลง จึงได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมศัพท์คำเมือง แล้วจัดพิมพ์เป็นพจนานุกรมไว้ มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ในคำนำของพจนานุกรมเล่มนี้ว่า "หากไม่มีการเก็บรักษาไว้ ศัพท์คำเมืองบางคำอาจสูญหายไปพร้อมกับสังขารของมนุษย์ได้"

ถึงจะมีการรวบรวมศัพท์คำเมืองไว้เป็นรูปเล่มพจนานุกรมแล้วก็ตาม แต่มีวรรณลีรัตน์ (2520) ก็ยังคงแสดงความเห็นไว้ในบทความเรื่อง "ภาษาถิ่นเชียงใหม่" ว่านับวันภาษาไทยมาตรฐานก็จะเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในชีวิตประจำวันมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งการคมนาคม การเรียนการสอนในโรงเรียน ทำให้ศัพท์คำเมืองบางคำหายไป และมีศัพท์ไทยมาตรฐาน

มาใช้แทน เช่น ศัพท์ว่า ญ ซึ่งแปลว่า ไม้กวาด ได้หายไปแล้ว คนรุ่นหลังจะพูดว่า ไม้กวาด แทน

จากงานวิจัยเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นกักสติดิลในภาษาถิ่นเชียงใหม่ กับตัวแปรทางสังคมบางประการ" ของเพ็ญพร ต้นวัฒนาพันธ์ (2525) ได้ช่วยสนับสนุนความเห็นดังกล่าวในแง่การเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียง โดยเพ็ญพรได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเสียงพยัญชนะต้น /p, t, c, k/ ในภาษาคำเมือง (ผู้วิจัยใช้ว่า ภาษาไทยถิ่นเชียงใหม่) ไปเป็นเสียง /ph, th, ch, kh/ ในภาษาไทยมาตรฐาน (ผู้วิจัยใช้ว่า ภาษาไทยกรุงเทพฯ ฯ) ซึ่งสัมพันธ์อย่างจากการออกเสียงของผู้บอกภาษาที่อยู่ในชุมชนเมือง และชุมชนชนบทในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางสังคมบางประการซึ่งตัวแปรหนึ่งที่สำคัญ ก็คือ ถิ่นที่อยู่ กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองจะมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบท

นอกจากนี้ วารี วิสกุล (2526) ยังได้พบปรากฏการณ์ที่น่าสนใจประการหนึ่งในงานวิจัยเรื่อง "ภูมิศาสตร์ภาษาจังหวัดสุโขทัย: การศึกษาโดยใช้ศัพท์" ว่า การใช้ศัพท์ภาษาคำเมือง (ผู้วิจัยใช้ว่า ภาษาไทยถิ่นเหนือ) แทนหน่วยวรรณจำนวน 30 หน่วยวรรณในบริเวณอำเภอทุ่งเสลี่ยม และอำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จะมีความเข้มของการใช้แตกต่างกันไปในแต่ละหมู่บ้าน แบ่งได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้ ระดับที่หนึ่งใช้ร้อยละ 90 ขึ้นไป ระดับที่สอง ใช้ร้อยละ 80 - 89 และระดับที่สาม ใช้ศัพท์คำเมืองร้อยละ 70 - 79 โดยวารี วิสกุลได้เหตุผลข้อหนึ่งที่ทำให้ความเข้มของการใช้ศัพท์คำเมืองมีระดับต่างกันไว้ว่าเป็นเพราะเส้นทางคมนาคม ในเขตที่เส้นทางคมนาคมสะดวกจะมีคนจากที่ต่าง ๆ เดินทางเข้า-ออกมาก ความเข้มของการใช้ภาษาคำเมืองจะน้อยกว่าในเขตที่เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก คนเดินทางเข้า-ออกน้อย

จากผลงานวิจัยเท่าที่ผ่านมา ยังไม่มีผู้ใดศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านศัพท์อย่างจริงจัง และครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดที่มีภาษาคำเมืองเป็นภาษาถิ่นภาษาเดียว ไม่ใช่จังหวัดที่เป็นแนวแบ่งเขตภาษา ดังเช่น ในจังหวัดสุโขทัยซึ่งมีการใช้ภาษาหลายถิ่นปนเปกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา ความเข้มของการใช้ศัพท์คำเมืองของผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ว่า มีความสัมพันธ์กับถิ่นที่อยู่ซึ่งมีความสะดวกของการคมนาคมแตกต่างกัน หรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มของการใช้ศัพท์คำเมืองกับความสะควกของการคมนาคมของทุกตำบลในจังหวัดเชียงใหม่

สมมติฐานของการวิจัย

1. ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลที่มีการคมนาคมไม่สะควกจะใช้ศัพท์คำเมืองเข้มกว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลที่มีการคมนาคมสะควก
2. การใช้ศัพท์คำเมืองมีความเข้มแตกต่างกันไปตามประเภทของศัพท์ ซึ่งได้แก่ประเภทคำเรียกชื่อเครื่องใช้ คำเรียกชื่อสัตว์ คำเรียกชื่อพืช และคำเรียกชื่อกริยา

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทำให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ใกล้หรือไกลความเจริญ มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาถิ่น
2. เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาความเข้มของการใช้ภาษาถิ่น
3. เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาถิ่นกับตัวแปรอื่น
4. เป็นประโยชน์ในการเลือกจุดเก็บข้อมูล สำหรับผู้ที่ศึกษาภาษาในจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. จุดเก็บข้อมูล
ทุกตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งหมด 196 ตำบล
2. ผู้บอกภาษา
เลือกผู้บอกภาษาจากจุดเก็บข้อมูลจุดละ 1 คน โดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้
  - อายุ 20 - 30 ปี
  - มีภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณจุดเก็บข้อมูล
  - ไม่เคยไปอาศัยอยู่ที่ตำบลอื่นนานเกิน 6 เดือน เพื่อไม่ให้ได้รับอิทธิพลจากถิ่นอื่นมากเกินไป
  - มีการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และไม่เคยศึกษาในมหาวิทยาลัย

3. หน่วยอรรถ

เลือกหน่วยอรรถจำนวน 50 หน่วยอรรถตามข้อกำหนดดังนี้

- เป็นหน่วยอรรถที่ใช้ในชีวิตประจำวัน
- เป็นหน่วยอรรถที่แทนด้วยศัพท์ภาษาไทยมาตรฐานและภาษาคำเมืองที่แตกต่างกันทั้งศัพท์ เช่น กระท้อน - มะตั้น หรือเกือบทั้งศัพท์ เช่น มะเกลือพวง - มะแขว้ง
- เป็นหน่วยอรรถที่จัดอยู่ใน 4 ประเภทต่อไปนี้ ประเภทเครื่องใช้ สัตว์ พืช และกริยา

รายละเอียดเกี่ยวกับจังหวัดเชียงใหม่

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษากับถิ่นที่อยู่ คือ บริเวณต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทราบถึงลักษณะต่าง ๆ ของบริเวณดังกล่าว อันได้แก่ ประวัติความเป็นมาที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อ สภาพภูมิประเทศ และการคมนาคมภายในบริเวณดังกล่าวด้วย

ประวัติความเป็นมา

เมืองเชียงใหม่เคยเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งพระยาเม็งรายทรงสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1839 โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระยาจ่าเมืองแห่งแคว้นพะเยา และพ่อขุนรามคำแหงแห่งแคว้นสุโขทัยในการกำหนดชัยภูมิ เมื่อสร้างเสร็จพระยาเม็งรายทรงขนานนามเมืองนี้ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" และเรียกกันเป็นสามัญว่านครพิงค์เชียงใหม่ แต่ก็ยังมีได้เสด็จมาประทับเป็นการถาวร จนถึงรัชกาลพระเจ้าพญา ผู้ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์นี้ และเป็นผู้รวบรวมอาณาจักรล้านนาไทยเข้าด้วยกัน เมืองเชียงใหม่จึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นราชธานีโดยสมบูรณ์ ร่วมสมัยกับที่สมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง) ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา

กษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายครองแคว้นล้านนาไทยสืบต่อกันมาจนถึง พ.ศ.2086 ก็สิ้นราชวงศ์ จึงต้องเชิญพระเจ้าชัยเชษฐา รัชทายาทเมืองหลวงพระบางมาครองเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ.2089 แต่ไม่นานนักพระเจ้าชัยเชษฐาก็เสด็จกลับไปครองเมืองเดิม ฝ่ายเมืองเชียงใหม่เกิดการจลาจล ต้องไปเชิญท้าวเมกุฎเจ้าไทยใหญ่มาครองแทนในปี พ.ศ.2094 ครั้นถึง พ.ศ.2101 พระเจ้ากรุงหงสาวดีบุเรงนองยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ ท้าวเมกุฎยอมอ่อนน้อม เชียงใหม่จึงตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแต่บัดนั้นมาเป็นเวลากว่า 200 ปี

ในระหว่างนั้นไทยได้เคยครอบครองเมืองเชียงใหม่ชั่วคราวเวลาสั้น ๆ ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนกระทั่งปี พ.ศ. 2317 พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงยกทัพมาตีได้เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศรวมหัวเมืองในอาณาจักรล้านนาไทยทั้งเชียงใหม่ด้วย ตั้งชื่อเป็นมณฑลซึ่งภายหลังเรียกว่ามณฑลพายัพ ต่อมาเมื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองแล้วทางราชการได้ยุบมณฑลในปี พ.ศ. 2476 เชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งมาจนถึงปัจจุบัน

ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้ง 16 องศาเหนือ และเส้นแวงประมาณ 99 องศาตะวันออก อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,027 ฟุต (310 เมตร) ระยะห่างจากกรุงเทพฯ ถ้าเป็นทางรถไฟประมาณ 751 กิโลเมตร ทางรถยนต์ประมาณ 696 กิโลเมตร และทางเครื่องบินประมาณ 595 กิโลเมตร

ขนาด

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือของประเทศไทย ส่วนกว้างที่สุดจากตะวันตกจดตะวันออกประมาณ 138 กิโลเมตร ส่วนยาวที่สุดวัดจากเหนือถึงใต้ประมาณ 320 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 22,993 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดเขตรัฐเมืองปีนกับรัฐเชียงใหม่แห่งสหภาพพม่า โดยมีคอกก่อและคอกย้าห่มปกกั้นพรมแดน

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอแม่สรวยและอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย อำเภอวังเหนือและอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และอำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซางกับอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอปาย อำเภอขุนยวมและอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดกับเขตอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นป่าเขาและที่ราบระหว่างหุบเขา โดยมีที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นรูปยาวจากทิศเหนือลงมา สำหรับตัวเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงและอยู่ในวงล้อมของเทือกเขาซึ่งเป็นภูเขาที่ไม่สูงมากนัก แต่เป็นเทือกเขาที่ชาวเขียดล้อมตัวเมืองไว้ ซึ่งประกอบด้วยเทือกเขาแดนลาวและเทือกเขาถนนธงชัย

การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองเป็น 19 อำเภอกับ 3 กิ่งอำเภอ ซึ่งมี
ตำบลทั้งหมด 196 ตำบล ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1 (ดูแผนที่จังหวัดเชียงใหม่ใน น.9-10)

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนตำบลในแต่ละอำเภอและกิ่งอำเภอ

ลำดับที่	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวนตำบล
1.	เมืองเชียงใหม่	16
2.	จอมทอง	10
3.	เชียงดาว	7
4.	ลอยสะแก	14
5.	ฝาง	8
6.	พร้าว	11
7.	แม่แจ่ม	7
8.	แม่แตง	13
9.	แม่ริม	11
10.	แม่อาว	6
11.	สะเมิง	5
12.	สันกำแพง	16
13.	สันทราย	9
14.	สันป่าตอง	9
15.	สารภี	12
16.	หางดง	11
17.	อมก๋อย	6
18.	ฮอด	6
19.	กิ่งอำเภอไชยปราการ (แยกจากอ. เชียงดาว)	4

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	จำนวนตำบล
20.	กิ่งอำเภอเวียงแหง (แยกจากอำเภอฝาง)	2
22.	กิ่งอำเภอแม่วาง (แยกจากอ.สันป่าตอง)	4
รวม		196

การคมนาคมภายในจังหวัดเชียงใหม่

การคมนาคมในเขตอ.เมืองเชียงใหม่ มีความสะดวกมาก เนื่องจากมีรถประจำทาง รถสองแถวรับจ้าง และรถสามล้อเครื่อง วิ่งรับผู้โดยสารอยู่เกือบตลอดเวลา

การคมนาคมระหว่างอ.เมืองเชียงใหม่กับอำเภออื่น ๆ โดยทั่วไปสามารถติดต่อกันได้สะดวก แต่มีบางอำเภอที่การคมนาคมขนส่งไม่สะดวกนัก โดยเฉพาะในบางฤดู เนื่องจากถนนยังอยู่ในสภาพที่ไม่ดีนัก บางช่วงเป็นถนนดินแดง และบางช่วงเป็นทางธรรมชาติ ทางขึ้นเขา ชรุขระ เช่น ใน อ.สะเมิง อ.อมก๋อย และ อ.แม่แจ่ม

ถนนสายสำคัญที่ใช้ในการคมนาคมระหว่าง อ.เมืองเชียงใหม่ กับอำเภออื่น ๆ (คู่มือนำเที่ยวเชียงใหม่, 2532, พัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่, 2522) ได้แก่

ถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน มีระยะทางประมาณ 26 กิโลเมตร ถนนลาดยางตลอด มีรถประจำทางแล่นรับคนโดยสาร ระหว่าง อ.เมืองเชียงใหม่ อ.สารภี จนถึง จ.ลำพูน

ถนนสายเชียงใหม่-เขียงดาว-ฝาง-ท่าตอน เป็นทางหลวงแผ่นดินลาดยางตลอด มีระยะทางประมาณ 174 กิโลเมตร เป็นเส้นทางขนส่งสินค้าระหว่างตัวเมืองเชียงใหม่กับ อ.แม่ริม อ.แม่แตง อ.เขียงดาว อ.พร้าว อ.ฝาง และอ.แม่อาว มีรถประจำทางแล่นรับคนโดยสารตลอดทาง

ถนนสายเชียงใหม่-จอมทอง-สโสด มีระยะทางประมาณ 88 กิโลเมตร ลาดยางตลอด เป็นเส้นทางขนส่งสินค้าระหว่างอ.เมืองเชียงใหม่ กับ อ.หางดง อ.สันป่าตอง อ.จอมทอง อ.แม่แจ่ม อ.สโสด อ.อมก๋อย และถนนสายนี้ยังเชื่อมต่อกับจ.แม่ฮ่องสอนด้วย

ถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง มีระยะทาง 13 กิโลเมตร ลาดยางตลอดสาย มีรถประจำทางแล่นรับคนโดยสารตลอดทาง

ถนนสายเชียงใหม่-สันทราย-พร้าว ถนนสายนี้ลาดยางเป็นระยะทางประมาณ 103 กิโลเมตร เชื่อมต่อระหว่างอ.เมืองเชียงใหม่ อ.สันทรายไปจนถึงอ.พร้าว มีรถประจำทางแล่นรับส่งผู้โดยสารตลอดทาง

ถนนสายเชียงใหม่-คอสระเก็ด มีระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร ลาดยางตลอดสาย มีรถประจำทางแล่นรับส่งผู้โดยสารตลอดทาง

ดังแสดงด้วยภาพที่ 1 และภาพที่ 2 ใน น.9 และ น.10

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระยะทางจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ถึงอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่

แสดงไว้ในตารางที่ 2 โดยเรียงลำดับตามระยะทางจากน้อยไปมาก

ตารางที่ 2 แสดงระยะทางจากอ.เมืองเชียงใหม่ถึงอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่

ลำดับที่	อำเภอ / กิ่งอำเภอ	ระยะทาง (กม.)
1	เมืองเชียงใหม่	-
2	แม่ริม	8
3	สารภี	10
4	สันทราย	12
5	สันกำแพง	13
6	หางดง	15
7	ดอยสะเก็ด	18
8	สันป่าตอง	22
9	แม่แตง	40
10	กิ่งอ.แม่วาง	-
11	สะเมิง	54
12	จอมทอง	58
13	เชียงดาว	68
14	ฮอด	88
15	พร้าว	103
16	ดอยเต่า	121
17	กิ่งอ.เวียงแหง	131
18	กิ่งอ.ไชยปราการ	145
19	ฝาง	154
20	แม่แจ่ม	156
21	แม่อาย	174
22	อมก๋อย	179

บทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยทางด้านภาษาดีน โดยเน้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้มหรือปริมาณการใช้ภาษาดีน และสาเหตุที่ทำให้ความเข้มของการใช้ภาษาดีนลดน้อยลง ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 หัวข้อใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าความเข้มของการใช้ภาษาดีนลดน้อยลงไปตามกาลเวลา ซึ่งเปรียบเทียบจากงานวิจัยของวรรณพร ทองมาก (2526) กับงานวิจัยของพร็อมรส์ มารีประสิทธิ์ (2535) ซึ่งทั้งสองศึกษาเรื่อง แนวแบ่งเขตภาษา (วรรณพร ทองมาก) หรือ เขตปรับเปลี่ยนภาษา (พร็อมรส์ มารีประสิทธิ์) ระหว่างภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้

2. งานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า ความเข้มของการใช้ภาษาดีนมีการแปรไปตามถิ่นที่อยู่ของผู้พูด ผู้พูดบางคนมีความเข้มของการใช้ภาษาดีนมาก แต่บางคนมีความเข้มของการใช้ภาษาดีนน้อย ขึ้นอยู่กับลักษณะของถิ่นที่อยู่ของผู้พูดแต่ละคน ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เป็นเพราะความสะดวกของการคมนาคมของแต่ละถิ่นที่อยู่ที่แตกต่างกัน โดยในเขตที่มีการคมนาคมสะดวก จะมีคนจากที่ต่าง ๆ เดินทางเข้า-ออกมาก จะมีอิทธิพลทำให้ความเข้มของการใช้ภาษาดีนของคนที่อยู่ในถิ่นนั้นลดน้อยลง และในทางตรงข้าม ในเขตที่มีการคมนาคมไม่สะดวก จะมีคนเดินทางเข้า-ออกน้อย จึงทำให้คนในถิ่นนั้นไม่ค่อยได้รับอิทธิพลการใช้ภาษาจากถิ่นอื่นมาก ความเข้มของการใช้ภาษาดีนของคนในถิ่นนั้นจึงยังคงความเข้มมากอยู่ ซึ่งได้แก่ งานวิจัยของสมทรง บุรุษพัฒน์ (2524) วารี วิสกุล (2526) และพร็อมรส์ มารีประสิทธิ์ (2535)

ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้มีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

วรรณพร ทองมาก (2526) ทำการวิจัยเรื่อง "แนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้ โดยใช้ศัพท์เป็นเกณฑ์" เป็นการศึกษาการใช้ศัพท์แทนหน่วยอรรถจำนวน 120 หน่วยอรรถ ที่สามารถแทนด้วยศัพท์ภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้ที่แตกต่างกัน เพื่อนำมาหาแนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นทั้งสอง โดยผู้วิจัยใช้วิธีไปสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาคำพูดตนเอง ตั้งแต่ อ. กุญบุรี จ. ประจวบคีรีขันธ์ จนถึง อ. ท่าตะโก จ. ชุมพร จากนั้นนำผลการวิจัยมาหาแนวแบ่งเขตภาษาโดยวิธีการ 2 วิธี วิธีแรกคือ การดูการกระจายของคำศัพท์ว่ามีการใช้ศัพท์ภาษาไทยถิ่นกลางสิ้นสุดบริเวณใด แล้วบริเวณนั้นเริ่มใช้ศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ถือว่าเป็นแนวแบ่งเขตภาษา วิธีที่สองคือ หาสัดส่วนการใช้ศัพท์ภาษาไทยถิ่นกลางต่อการใช้

ศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในแต่ละจุดเก็บข้อมูล ในบริเวณใดที่มีสัดส่วนการใช้ภาษาไทยถิ่นทั้งสองพอ ๆ กัน บริเวณนั้นคือแนวแบ่งเขตภาษาซึ่งผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีทั้งสองพบว่า แนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้อยู่ระหว่าง อ.ทับสะแก กับ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์

พริ้มรส มาริประสิทธิ์ (2535) ศึกษาเรื่อง "การแปรของเขตปรับเปลี่ยนภาษาระหว่างภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้ ตามอายุของผู้พูด: การศึกษาศัพท์" เป็นการศึกษาหาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงการใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ และหาการแปรของเขตปรับเปลี่ยนภาษาระหว่างภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้ของผู้พูด 3 กลุ่มอายุที่แตกต่างกัน คือ 10 - 20 ปี 35 - 45 ปี และ 60 ปีขึ้นไป

จากเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ระหว่าง อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์ จนถึง อ.เมือง จ.ชุมพร ซึ่งแบ่งเป็นพื้นที่ย่อย 15 พื้นที่ตามแนวถนน โดยแต่ละพื้นที่เลือกหมู่บ้าน 1 หมู่บ้านเป็นจุดเก็บข้อมูล และเลือกผู้บอกภาษากลุ่มอายุละ 10 คน รวมผู้บอกภาษาทั้งสิ้น 450 คน เพื่อตอบแบบสอบถามซึ่งถามการใช้ศัพท์แทนหน่วยยอรรถจำนวน 16 หน่วยยอรรถที่สามารถแทนด้วยศัพท์ไทยถิ่นกลาง 1 ศัพท์ และศัพท์ไทยถิ่นใต้ 1 ศัพท์เท่านั้น พบว่า ในอนาคตการใช้ภาษาไทยถิ่นใต้จะลดลง และมีการใช้ศัพท์ไทยถิ่นกลางเพิ่มมากขึ้น โดยแต่ละหน่วยยอรรถจะมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน สำหรับเขตปรับเปลี่ยนภาษาของกลุ่มอายุน้อยซึ่งเป็นตัวแทนของผู้พูดในอนาคตจะอยู่ต่ำกว่าเขตปรับเปลี่ยนภาษาของกลุ่มที่มีอายุมากกว่า ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้พูดในอดีต และปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยของทั้งสองที่ศึกษาแนวแบ่งเขตภาษาหรือเขตปรับเปลี่ยนภาษาในบริเวณเดียวกัน ทำให้เห็นว่า ภาษาไทยมาตรฐานเมื่อมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาของคนในถิ่นอื่น ๆ ที่มีใช้ถิ่นกลางมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา เห็นได้จากแนวแบ่งเขตภาษาไทยถิ่นกลางกับภาษาไทยถิ่นใต้ที่พริ้มรสพบใน ปี พ.ศ. 2535 จะเลื่อนลงไปจากเดิมที่วรรณพรได้ศึกษาไว้ในปี พ.ศ. 2526

นอกจากนี้พริ้มรสยังพบอีกว่า ในจุดเก็บข้อมูลที่ได้รับอิทธิพลภายนอกมาก มีการคมนาคมสะดวก ผู้บอกภาษาที่อยู่ในบริเวณนี้จะมีการใช้ภาษาไทยถิ่นกลางมากกว่าในบริเวณอื่น

สมทรง บุรุษพันธ์ (2524) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาการกระจายของคำศัพท์ในจังหวัดพิษณุโลก" โดยมีจุดประสงค์ที่จะศึกษา การใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยกรุงเทพฯ ว่ามีปริมาณการใช้มากหรือน้อยเพียงใดและกระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดอย่างไร เพื่อที่จะนำผลการศึกษามาเป็นเกณฑ์ตัดสินว่าควรจัดให้จังหวัดพิษณุโลกอยู่ในภาคใดของประเทศไทย นอกจากนี้สมทรงยังได้นำเอาตัวแปรทางสังคม คือ อายุ การศึกษา อาชีพ และเพศ มาศึกษาด้วยว่าตัวแปรเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการใช้คำศัพท์หรือไม่ อย่างไร

จากการเก็บข้อมูลทางไปรษณีย์โดยส่งแบบสอบถามจำนวน 666 ฉบับ ไปยังครูใหญ่โรงเรียนต่าง ๆ ใน 74 ตำบล ตำบลละ 9 ฉบับ แล้วให้ครูใหญ่จัดหาผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏว่า ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา 559 ฉบับ และได้ผลการวิจัยว่า ภาษาไทยกรุงเทพฯ มีอิทธิพลครอบคลุมจังหวัดพิษณุโลกมากกว่าภาษาถิ่นอื่น ๆ ยกเว้นในอำเภอชาติตระการที่มีการใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นอีสานในปริมาณมากกว่าภาษาไทยกรุงเทพฯ และในอำเภอนครไทยซึ่งมีการใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นอีสานในปริมาณพอ ๆ กับภาษาไทยกรุงเทพฯ ดังนั้นสมทรงจึงจัดให้จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดในภาคกลางของประเทศไทย

ผู้วิจัยยังได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ในเขตที่ราบลุ่ม การคมนาคมสะดวกประชาชนมีโอกาสพบปะติดต่อกับคนในภาคกลางเสมอ จะใช้ศัพท์ไทยกรุงเทพฯ เป็นปริมาณมาก ในทางตรงกันข้าม ในเขตที่สูง มีภูเขาล้อมรอบ การคมนาคมไม่สะดวก อิทธิพลของการใช้ภาษาไทยกรุงเทพฯ เข้าไปได้ยาก จะมีการใช้ศัพท์ไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นอีสานด้วยปริมาณสูง

สำหรับตัวแปรทางสังคมอื่น ๆ คือ อายุ การศึกษา อาชีพ และเพศ มีส่วนทำให้เกิดความแตกต่างในการใช้คำศัพท์ แต่ไม่ได้เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การใช้คำศัพท์มีความแตกต่างอย่างเด่นชัด

งานวิจัยของวารี วิสกุล (2526) เรื่อง "ภูมิศาสตร์ภาษาจังหวัดสุโขทัย: การศึกษาโดยใช้ศัพท์" มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาว่าจังหวัดสุโขทัยซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย จะมีการใช้ศัพท์ภาษาไทยถิ่นใดบ้าง และแต่ละภาษาถิ่นใช้พูดอยู่ในบริเวณใดของจังหวัดบ้าง เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาจัดทำแผนที่ภาษาจังหวัดสุโขทัย

ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามซึ่งถามเกี่ยวกับการใช้ศัพท์แทนหน่วยยอดจำนวน 30 หน่วยยอดที่แทนด้วยศัพท์ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นกลาง และภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่แตกต่างกัน ไปยังผู้ใหญ่วัยของทุกหมู่บ้านในจังหวัดสุโขทัยจำนวน 567 หมู่บ้าน ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาคิดเป็นร้อยละ 78.4 ของแบบสอบถามที่ส่งไป

ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดสุโขทัยมีการใช้ภาษาไทยถิ่น 3 ถิ่น คือ ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นอีสาน โดยภาษาที่มีการใช้มากที่สุด คือ ภาษาไทยถิ่นกลางซึ่งพูดอยู่บริเวณที่ราบทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของจังหวัด สำหรับภาษาไทยถิ่นอีสานมีผู้คนที่อยู่ในบางหมู่บ้านของอำเภอศรีสำริด และอำเภอศรีนครเพราะบริเวณนี้ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากประเทศลาว และจากภาคอีสาน ส่วนภาษาไทยถิ่นเหนือมีผู้คนที่อยู่ในบริเวณที่เป็นภูเขาทางทิศตะวันตกของจังหวัด

วาระที่น่าสนใจเกิดประการหนึ่งเกี่ยวกับการใช้ศัพท์ภาษาไทยถิ่นเหนือแทนหน่วยยอด ว่ามีความแตกต่างกันเป็น 3 ระดับ สูง ปานกลาง และต่ำ ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอว่าเป็นเพราะสาเหตุ 2 ประการ คือ หนึ่ง การอพยพย้ายถิ่น กลุ่มคนที่อพยพมาจากอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ซึ่งเดิมจะใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือเพียงภาษาเดียว เมื่ออพยพมาอยู่ในบริเวณจังหวัดสุโขทัยจะได้รับอิทธิพลภาษาไทยถิ่นกลาง ทำให้การภาษาไทยถิ่นเหนือลดลง โดยกลุ่มคนที่อพยพมารุ่นแรกจะได้รับอิทธิพลมากกว่ากลุ่มคนที่อพยพมารุ่นหลัง และสอง ก็คือความสะดวกของการคมนาคม ในเขตที่การคมนาคมสะดวก จะมีคนจากที่อื่นเดินทางเข้าออกมาก ทำให้ได้รับอิทธิพลจากภายนอกมาก คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้จะใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือในระดับต่ำ ในทางตรงกันข้าม ในเขตที่การคมนาคมไม่สะดวก มีคนเดินทางเข้าออกน้อย ได้รับอิทธิพลจากภายนอกน้อย คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้จะใช้ศัพท์ภาษาไทยถิ่นเหนือในระดับสูง

เอกสารและงานวิจัยทางด้านคำเมือง

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาความเข้มของการใช้ภาษาคำเมือง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาคำเมืองด้วย ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. พจนานุกรมที่รวบรวมศัพท์คำเมืองไว้ โดยมีเหตุผลประการหนึ่ง คือ เกรงว่าศัพท์คำเมืองอาจจะสูญหายไปตามกาลเวลาและอิทธิพลภายนอก ได้แก่ พจนานุกรมของเชต รัตนประสิทธิ์ (2508) มณี พยอมยงค์ (2523) และอุคม รุ่งเรืองศรี (2534)

2. งานวิจัยที่พบว่า ภาษาไทยกรุงเทพฯหรือภาษาไทยมาตรฐานได้เข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาคำเมือง ทำให้ความเข้มของการใช้ภาษาคำเมืองลดน้อยลง ได้แก่งานวิจัยของมีวรรณ ลีรัตน์ (2520) วันเทย์ พันธ์ชาติ (2526) และจำลอง คำบุญชู (2528)

3. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในการใช้ภาษาคำเมืองกับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้แก่ งานวิจัยของเพ็ญพร ตั้ววัฒนาวัฒน์ (2526) และงานวิจัยของโครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี 2529

งานวิจัยแต่ละประเภทนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1

พจนานุกรมไทยสวน - ไทย - อังกฤษ ของ เมธ รัตนประสิทธิ์ (2508) (อ้างถึงใน จรูญ บุญพันธ์และคณะ, 2524) เป็นพจนานุกรมเล่มแรกที่มีการรวบรวมศัพท์ภาษาไทยเหนือ (คำเมือง) เกี่ยวกับศัพท์ภาษาไทยกรุงเทพฯ และศัพท์ภาษาอังกฤษ ประมาณ 4,000 คำ โดยบอกหน้าที่ทางไวยากรณ์ ยกตัวอย่างข้อวิภาษในการอธิบายความหมายของคำ และมีการบอกคำอื่นที่มีความหมายตรงกันกับคำศัพท์นั้นด้วย นอกจากนี้ยังมีดัชนีค้นคำภาษาไทยกรุงเทพฯ และดัชนีค้นคำภาษาอังกฤษเพื่อความสะดวกในค้นหาศัพท์ที่ต้องการด้วย

ผู้รวบรวมได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายว่า ต้องการให้ผู้ใช้พจนานุกรมได้พูดคำในภาษาไทยเหนือได้อย่างชัดถ้อยชัดคำตามสำเนียงคนภาคเหนือ และพยายามเก็บรวบรวมคำในภาษาไทยเหนือไว้ให้มากที่สุดเนื่องจากเกรงว่าคำที่เคยใช้มาแต่เดิมจะสูญหายไปภายหลัง

พจนานุกรมล้านนาไทย ของ มณี พยอมยงค์ (2523) (อ้างถึงใน จรูญ บุญพันธ์และคณะ, 2524) เป็นพจนานุกรมที่รวบรวมศัพท์ไทยถิ่นเหนือเกี่ยวกับศัพท์ไทยถิ่นกลางประมาณ 6,400 คำ ซึ่งเป็นทั้งศัพท์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันและศัพท์ที่ปรากฏในวรรณคดี โดยมีการเขียนอักษรไทยล้านนากับรายการศัพท์ไว้ด้วยเกือบทุกคำ ในพจนานุกรมเล่มนี้ได้รวบรวมมาจากหนังสือโบราณ ใบลาน สมุดข่อย และจากที่คนเมืองใช้พูดกัน ผู้จัดทำพจนานุกรมพจนานุกรมได้เล็งเห็นว่า ศัพท์คำเมืองมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปจึงได้รวบรวมคำศัพท์ไว้

พจนานุกรมภาษาล้านนาไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ของ อุดม รุ่งเรืองศรี (2534) เป็นพจนานุกรมภาษาคำเมืองเล่มล่าสุด ที่พยายามรวบรวมศัพท์คำเมืองให้ได้มากที่สุด และกว้างขวางที่สุด ทั้งที่เป็นภาษาล้านนาที่สืบทอดมาจากภาษาไทยดั้งเดิม และที่ได้รับอิทธิพลมาจากภาษาบาลี สันสกฤต ขอม ไทยกรุงเทพฯ อเมริกา อังกฤษ จีน ซึ่งรวบรวมไว้ได้มากถึงประมาณ 22,000 คำ

พจนานุกรมฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนทั้งจากมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และธนาคารไทยพาณิชย์ ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่า ภาษาล้านนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ซึ่งหากไม่มีการเก็บรวบรวมและรักษาไว้ให้ลูกหลานสืบทอดต่อไปแล้ว อิทธิพลจากกระแสอารยธรรมภายนอกจะทำให้ภาษาล้านนาเสื่อมสลายไปทีละน้อยตามกาลเวลา

ประเภทที่ 2

มีวรรณ ลิ่วรัตน์ (2520) ได้เขียนบทความเรื่อง "ภาษาถิ่นเชียงใหม่" ลงในวารสารมนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบภาษาไทยมาตรฐานกับภาษาถิ่นเชียงใหม่ และมีวรรณยังได้กล่าวถึงภาษาถิ่นเชียงใหม่ว่า การเรียนการสอนและการคมนาคมที่ทันสมัยทำให้ภาษาถิ่นเชียงใหม่ถูกแทนที่ด้วยภาษาไทยมาตรฐาน คำศัพท์บางคำในภาษาถิ่นเชียงใหม่ เช่น กู ซึ่งแปลว่า ไม่วาด คนรุ่นใหม่จะไม่พูดกันแล้ว

วันทนี พันธ์ชาติ (2526) ศึกษาเรื่อง "การแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมือง: การศึกษาศัพท์" เป็นการศึกษาภาษาคำเมืองในบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย ลำปาง พะเยา แพร่ และน่าน เพื่อนำผลการวิจัยมาแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองและหาแนวแบ่งเขตภาษาถิ่นย่อยขึ้น โดยใช้วิธีการส่งแบบสอบถามซึ่งถามการใช้ศัพท์แทนหน่วยอัตรา 63 หน่วยอัตรา ที่สามารถแทนด้วยศัพท์คำเมืองมากกว่า 1 ศัพท์ ไปยังอาจารย์ใหญ่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน จำนวน 125 โรงเรียน ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาประมาณร้อยละ 90

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองมี 2 ภาษาถิ่นย่อย ได้แก่ คำเมืองตะวันตกคือ คำเมืองที่ใช้พูดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน และเชียงราย และคำเมืองตะวันออก คือ คำเมืองที่ใช้พูดในจังหวัดลำปาง พะเยา แพร่ และน่าน โดยมีหน่วยอัตราจำนวน 30 หน่วยอัตรา ที่สามารถแสดงแนวแบ่งเขตภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองได้ ว่าอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเส้นแบ่งอาณาเขตระหว่างจังหวัดลำปาง กับจังหวัดเชียงใหม่ และ จังหวัดเชียงรายกับจังหวัดพะเยา

วันทนี้อย่างได้พบอีกว่า มีการรับอิทธิพลภาษาไทยกรุงเทพฯ เนื่องจากมีการใช้ภาษาไทยกรุงเทพฯ แทนหน่วยสรรพนามหน่วยสรรพนาม เช่น รดจักรชาน หัวผักกาด

หลังจากที่วันทนี้อย่างได้ศึกษาเรื่อง การแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองแล้ว จำลองคำบุญชู (2528) ก็ได้ศึกษาเรื่อง "ภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองในจังหวัดลำปาง: การศึกษาศัพท์" เนื่องจากจำลองเห็นว่า งานวิจัยของวันทนี้อย่าง เป็นการศึกษาย่างกว้าง ๆ โดยมุ่งแบ่งภาษาถิ่นย่อยของคำเมืองเท่านั้น แต่จำลองมีความเห็นว่า ควรมีการศึกษาอย่างละเอียดเฉพาะจังหวัด และเห็นว่า จังหวัดลำปางเป็นบริเวณที่มีเส้นแบ่งเขตภาษาอยู่หนาแน่น จึงต้องการศึกษาภาษาถิ่นที่ใช้อยู่ในจังหวัดลำปางเพื่อให้เห็นเส้นแบ่งเขตภาษาที่ชัดเจนขึ้น

ผลการศึกษาโดยใช้นักหน่วยสรรพนาม 142 หน่วยสรรพนามไปสอบถามผู้บอกภาษาในทุกหมู่บ้านในจังหวัดลำปาง หมู่บ้านละ 1 คน ปรากฏว่า สามารถแบ่งภาษาถิ่นย่อยในจังหวัดลำปางได้ 2 ภาษาถิ่นย่อย คือ ภาษาถิ่นย่อยลำปางตอนเหนือ และภาษาถิ่นย่อยลำปางตอนใต้ ซึ่งได้มาจากการคำนวณจำนวนศัพท์ที่อำเภอต่าง ๆ ใช้เหมือนกัน เพราะไม่ปรากฏเส้นแบ่งเขตศัพท์ที่รวมตัวกันหนาแน่นในบริเวณใดบริเวณหนึ่งอย่างชัดเจน

จำลองได้สรุปลักษณะความแตกต่างของศัพท์ที่ใช้แทนหน่วยสรรพนาม เนื่องจากสาเหตุหลายประการ สาเหตุหนึ่ง คือ ภาษาไทยกรุงเทพฯ เข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาคำเมือง จึงทำให้ การใช้ศัพท์ไทยกรุงเทพฯ แทนหน่วยสรรพนามเพิ่มเข้ามานอกจากศัพท์คำเมือง เป็นจำนวนถึง 61 หน่วยสรรพนาม เช่น กางเกง น้ำ เพร

ประเภทที่ 3

งานวิจัยของเพ็ญพร ตันวัฒนาวัฒน์ (2526) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงในภาษากับตัวแปรทางสังคมในหัวข้อเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงของเสียงพยัญชนะต้นกักสัทในภาษาถิ่นเชียงใหม่ กับตัวแปรทางสังคมบางประการ" ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยเป็นผู้ที่ใช้ภาษาถิ่นเชียงใหม่เป็นภาษาพูดในครอบครัวทำให้เพ็ญพรได้สังเกตเห็นว่า ในหมู่ผู้พูดภาษาถิ่นเชียงใหม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง การออกเสียงพยัญชนะต้นกักสัท /p-t-c-k/ แตกต่างไปจากเดิมคือ เปลี่ยนไปใช้เสียงในภาษาไทยกรุงเทพฯมากขึ้น จึงเกิดความสงสัยว่า ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางภาษานี้ มีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางสังคมบางประการ ได้แก่ อายุ ถิ่นที่อยู่ เพศ และการได้รับอิทธิพลภาษาอื่นหรือไม่ โดยใช่วิธีการวิเคราะห์ทางสถิติมาสนับสนุนให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นว่า เป็นความสัมพันธ์ที่แท้จริง

จากการศึกษาการออกเสียงของผู้บอกภาษาที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองคือ ตำบล
ข้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กับผู้บอกภาษาที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบท คือ ตำบล
หนองแห้ง อำเภอสีนคราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เสียงพยัญชนะต้นกัก
ลีดิล /p-t-c-k/ ที่พัฒนามาจากเสียงโหษะ *b *d *j *g ในภาษาไทยดั้งเดิมกำลัง
มีการเปลี่ยนแปลง โดยมีการออกเสียงเป็นเสียงกักชนิด [ph-th-ch-kh] เพิ่มเข้ามา
ซึ่งเสียงที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ เสียง /t/ ส่วนเสียงที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด
คือ เสียง /c/

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงเสียงกับตัวแปรทางสังคม พบว่า
นอกจากตัวแปรเพศแล้ว ตัวแปรอื่น คือ อายุ ถิ่นที่อยู่ และอิทธิพลภายนอก ล้วนแต่มี
สหสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งสิ้น สรุปได้ดังนี้

1. เด็กอายุ 15-17 ปี มีการเปลี่ยนแปลงทางภาษามากกว่าคนแก่อายุ 45 ปีขึ้นไป
2. ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง จะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษามากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ใน
ชุมชนชนบท
3. ผู้ที่ได้รับอิทธิพลภายนอกมาก จะมีการเปลี่ยนแปลงทางภาษามากกว่าผู้ที่ได้รับ
อิทธิพลภายนอกน้อยหรือไม่ได้รับเลย

งานวิจัยเรื่อง "ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษา
จังหวัดเชียงใหม่" (2529) ซึ่งดำเนินการวิจัยโดย โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม
ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์
ระหว่างการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งรวมไปถึงการใช้
ภาษาถิ่นด้วย

เนื่องจากเชียงใหม่เป็น จังหวัดที่มีคุณลักษณะหลายประการที่เอื้ออำนวยแก่การ
ท่องเที่ยว อาทิเช่น สภาพภูมิประเทศซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางภูเขาและป่าไม้ จึงทำให้มีแหล่ง
ท่องเที่ยวที่งดงามตามธรรมชาติอยู่มากมาย สภาพภูมิอากาศโดยเฉลี่ยที่ไม่ร้อนจัดหรือหนาว
จัดจนเกินไป โบราณสถานและโบราณวัตถุอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมไปถึงศิลป
วัฒนธรรมและประเพณีอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงทำให้ชาวต่างถิ่นทั้งชาวไทย และ
ชาวต่างประเทศจำนวนมากเดินทางมายังจังหวัดเชียงใหม่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สนับสนุนให้มีการวิจัยถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมของเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่มีผลโดยตรง เช่น การสร้างงาน สร้างอาชีพ รายได้และ ราคาสินค้า ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีผลต่อสังคมและวัฒนธรรม ในลักษณะเป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือความสัมพันธ์ทางสังคม ผลภาวะการย้ายถิ่น โสเภณี อาชญากรรม "การใช้ภาษาพื้นเมือง" กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ครอบครัวยุคใหม่และค่านิยม โดยการท่องเที่ยวจะเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วหรือเพิ่มมากขึ้น

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาพื้นเมืองหรือ ภาษาคำเมืองเท่านั้นซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ โดยชาวเชียงใหม่จะรับอิทธิพลภาษากลาง (ภาษาไทยมาตรฐาน) ทำให้ใช้คำที่เป็นคำในภาษากลางแต่ยังคงสำเนียงพื้นเมือง จากการศึกษาโดยใช้คำเมือง 6 คำ คือ ยินดี ข้าเจ้า ข้าวงาย เปิงใจ คุณดา และ คนเมือง ไปสัมภาษณ์คนเมืองที่เป็นหัวหน้าครอบครัว 677 คนซึ่งอาศัยอยู่ใน 3 พื้นที่ ได้แก่ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวในเมืองและนอกเมือง และพื้นที่ควบคุม คือ พื้นที่ที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือไม่มีเลย ได้ผลดังตารางที่ 3 ซึ่งเห็นได้ว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวในเมืองร้อยละ 41.2 มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษามาก ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองเพียงร้อยละ 9.8 เท่านั้น ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษามาก สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ควบคุม ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่มีเลย มีอยู่ร้อยละ 16.7 ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษามาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3 แสดงร้อยละของผู้ผลที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาในระดับต่าง ๆ
จำแนกตามพื้นที่

การเปลี่ยนแปลง ด้านภาษา	จำนวนร้อยละของผู้ผล			รวม
	ในแหล่งท่องเที่ยว		ในพื้นที่ควบคุม	
	ในเมือง	นอกเมือง		
น้อย	14.4	43.3	41.7	34.6
ปานกลาง	44.4	46.5	41.7	45.7
มาก	41.2	9.8	16.7	19.7
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0

จากผลของการวิจัยนี้ ยังไม่ปรากฏภาพชัดเจนว่าการท่องเที่ยวมีผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษา เห็นได้จาก จำนวนผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนอกเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาในระดับมาก มีเพียงร้อยละ 9.8 ขณะที่จำนวนผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ควบคุมซึ่งไม่มีแหล่งท่องเที่ยว มีผู้ผลที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาในระดับมาก เป็นจำนวนมากกว่า คือ ร้อยละ 16.7 คณะผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ระยะเวลาที่ห่างจากอำเภอเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะช่วยอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะคณะผู้วิจัยเห็นว่า จุดเก็บข้อมูลที่เป็นพื้นที่ควบคุมตั้งอยู่ใกล้กับอำเภอเมืองมากกว่าจุดเก็บข้อมูลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนอกเมือง การค้นพบในงานวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเลือกระยะเวลาที่ห่างจากอำเภอเมือง เป็นตัวแปรต่อตัวแปรหนึ่งในงานวิจัยนี้

จากงานวิจัยที่ผ่านมาเห็นได้ว่า ความเข้มของการใช้ภาษาถิ่นลดลงไปตามกาลเวลาและอิทธิพลภายนอกที่มากกระทบ ภาษาที่เป็นมาตรฐานได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาถิ่น ทำให้ความเข้มของการใช้ภาษาถิ่นลดน้อยลงไป ทั้งในบริเวณที่เป็นแนวแบ่งเขตภาษาหรือเขตปรับเปลี่ยนภาษา เช่น ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชุมพร จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดสุโขทัย รวมไปถึงในบริเวณที่อยู่เลยแนวแบ่งเขตภาษามาแล้วและเป็นบริเวณที่ใช้ภาษาถิ่นเพียงภาษาเดียว เช่น ในจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศ โดยผู้วิจัยหลายท่าน (สมทรง บุรุษพิทักษ์, วารี วิสกุล, พรวิมล มารีประสิทธิ์) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่ง น่าจะมาจากการคมนาคมที่มีความสะดวกเพิ่มมากขึ้น ทำให้คนท้องถิ่นมีโอกาสพบปะติดต่อกับคนภาคกลางที่ใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการสื่อสารเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้นจึงทำให้ความเข้มของการใช้ภาษาถิ่นลดน้อยลง โดยเฉพาะในบริเวณที่การคมนาคมสะดวกมาก ๆ เช่น ในเขตชุมชนเมือง แต่ก็ยังไม่มียงานวิจัยชิ้นใดที่ศึกษาถึงข้อสมมติฐานดังกล่าว เพื่อยืนยันว่าเป็นสมมติฐานที่ถูกต้อง

เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนเชียงใหม่คนหนึ่ง ที่ใช้ภาษาคำเมืองเป็นภาษาพูดในครอบครัว และได้สังเกตเห็นปรากฏการณ์ดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มของการใช้ศัพท์คำเมืองของคนเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ กับระดับความสะดวกของการคมนาคมที่แตกต่างกันไปตามถิ่นที่อยู่ของผู้พูด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย